

De oude en nieuwe wereld

Recensie

Wim Jurg, *Onder dezelfde sterren. De laatste heidense senator en zijn christelijke vrienden* (Eindhoven: Damon, 2020), 216pp. ISBN 978-94-634-0284-2.

Er zijn periodes dat de geschiedenis lijkt in te dikken, alsof er meer en belangrijkere gebeurtenissen lijken plaats te vinden. De vierde eeuw na Christus is zo'n periode, rijk aan symbolische momenten die nadien een grotere betekenis toegedicht kregen dan ze op het moment zelf hadden. De 'grote vervolging' door Diocletianus (303-311), de 'bekering' van Constantijn de Grote (312), en de heidense 'restauratie' van keizer Julianus (361-3) zijn maar enkele voorbeelden die iedereen kent. In de tweede helft van de vierde eeuw lijkt nog meer te gebeuren: de slag bij Adrianopolis (378), het schijnbare begin van het einde voor het West-Romeinse Rijk; de anti-heidense maatregelen van Theodosius (391-393), die de christianisatie van het rijk lijken te bezegelen; de strijd om het verwijderen van het altaar van de Overwinning uit de senaat in Rome, een symbolische nederlaag voor de heidense aristocratie van Rome; de boetedoening van Theodosius na een massamoord op de burgers van Thessaloniki (390), een precedent voor de latere Canossagang van Hendrik IV in 1077.

In deze periode steken er twee figuren bovenuit: Ambrosius van Milaan en Symmachus, niet alleen omdat ze vaak betrokken partij waren, maar ook omdat ze beiden een belangrijk literair oeuvre hebben achtergelaten. In het bijzonder hun brievenverzamelingen trekken de aandacht, al was het maar omdat ze ons schijnbaar de kans bieden dichterbij hun huid te zitten. Ambrosius en Symmachus zijn ook symbolen. Ambrosius was een van de eerste aristocraten die bisschop werd. Door zijn

intrede in de kerk verwierf hij een autonomere positie ten opzichte van de keizer dan wanneer hij in de keizerlijke administratie was gebleven en van de keizer afhankelijk was voor de toedeling van functies. Die vrijheid zette hij volop in, onder andere om zijn wil door te drukken tegen keizers zoals Theodosius I. Op die manier is Ambrosius het symbool geworden van de nieuwe wereld die toen aan het ontluiken was, een wereld van bisschoppen en conflicten tussen kerk en staat. Symmachus lijkt daarentegen een figuur van het verleden: als afstammeling van een belangrijke senatoriale familie klom hij op tot de hoogste ambten, waaronder prefect van Rome, en deed hij wat van een aristocraat verwacht werd: voor zijn landgoederen zorgen, het delen van zijn welvaart met de bevolking, zijn netwerk onderhouden, en een literair monument achterlaten. In vergelijking met Ambrosius lijkt Symmachus de actie meestal te missen of, zoals in het conflict om het altaar van de Overwinning, het onderspit te delven. Samen met het feit dat hij heiden was, leidt dit ertoe dat hij staat voor een wereld die aan het verdwijnen is – een gevoel dat versterkt wordt door het feit dat de Romeinse aristocratie na Symmachus steeds minder goed te traceren is.

Wim Jurg vertelt met veel empathie het verhaal van Symmachus en Ambrosius met als doel een beeld te geven van de Romeinse elite aan het einde van de vierde eeuw. Hoewel zijn verhaal zich afspeelt tegen de symbolisch geladen achtergrond die ik net geschetst heb, slaagt hij erin zijn hoofdrolspelers als figuren van vlees en bloed te laten verschijnen. Ze staan natuurlijk in de stroom van de geschiedenis, maar uit het verhaal van Jurg blijkt duidelijk dat er veel anders had kunnen lopen. Het boek brengt een chronologisch verhaal dat begint in de jaren 370 wanneer beide hoofdfiguren hun carrière beginnen. Door het lineair narratief te doorspekken met kleine digressies die wat ruimere achtergrond bieden (bijvoorbeeld over Perzië of de Vestaalse maagden) wordt het boek evenwel ook een mooi portret van een heel specifieke periode uit de Romeinse geschiedenis dat zowel politieke, sociale, religieuze als cultuurgeschiedenis brengt.

Natuurlijk kan Jurg niet anders dan voldoende aandacht geven aan de symbolisch geladen gebeurtenissen die ik zo-even heb opgesomd. Maar door op de huid van zijn personages te blijven zitten ontsnapt hij ook ten dele aan de last van de geschiedenis. Het wordt bijvoorbeeld duidelijk dat de tegenstelling heidens/christelijk weliswaar belangrijk blijft als analysekader maar tegelijk te beperkend is: er waren tal van contacten tussen Ambrosius en Symmachus, al was het maar omdat ze uit dezelfde sociale groep stamden. Door regelmatig uit de brieven van beide heren te citeren horen we ook hun stem. Jurg is duidelijk goed op de hoogte van de ruimere context waarin de gebeurtenissen zich afspelen, maar deze wordt slechts met mondjesmaat aangereikt in functie van het verhaal. Door de focus op de twee hoofdrolspelers blijft het boek erg

leesbaar. Daardoor lijkt het me zowel geschikt voor de geïnteresseerde leek als voor leerlingen van het hoger middelbaar. Ze krijgen een leesbaar en mooi beeld van een sleutelperiode van de Romeinse geschiedenis dat zich niet volledig laat leiden door de traditionele beeldvorming. Dat is een hele verdienste.

Peter Van Nuffelen

Peter.VanNuffelen@UGent.be

